

Espais urbans de la gent de mar: Barcelona segles XIV a XVIII

Albert Garcia Espuche

Un tema tan ampli com el que aquí es planteja (analitzar i comprendre les característiques dels espais urbans de la gent de mar), requereix definir unes condicions prèvies per abordar-ne l'estudi.¹ En efecte, i com és obvi, abordar tots els espais, de tot Catalunya, de tota la gent de mar i de tots els períodes no és un projecte científicament raonable.

En primer lloc, és imprescindible, de cara a l'eficàcia de la recerca i la validesa científica de les conclusions, limitar geogràficament i temporalment l'objecte d'anàlisi. Aquí es tractarà la realitat de la ciutat de Barcelona, essencialment el període que transcorre entre el final del segle XVI i les primeres dècades del XVIII. Tot i així, i per tal d'entendre millor la formació d'aquests espais, s'efectuarà una breu aproximació al període de la seva formació i consolidació entre els segles XIV i XVI, així com una referència a la ciutat de Mataró de final del segle XVII i l'inici del XVIII.

En segon lloc, és del tot imprescindible presentar el tema, conceptualment i metodològicament, amb diferents escales d'aproximació: l'escala del país, l'escala de la ciutat de Barcelona, l'escala dels seus barris mariners i, per últim, l'escala de llurs cases i famílies.

En tercer lloc, resulta igualment inexcusable no incloure, en l'anàlisi dels «espais de la gent de mar», les relacions establertes entre l'estructura física i les persones que l'ocupaven. No té cap sentit tractar qüestions com les característiques físiques dels carrers i de les cases d'aquests espais sense tenir en compte realitats com, per exemple, la distribució dels diferents oficis en l'espai urbà, el preu i el lloguer de les cases, els graus d'ocupació d'aquestes, la composició familiar, les característiques específiques de les formes d'usar els habitatges, etc. L'estudi del contingut és, sens dubte, inseparable de l'anàlisi del continent. Sense conèixer «la gent de mar» no es pot entendre l'«espai de la gent de mar».

■ L'ESCALA DEL PAÍS

En un altre moment hem estudiat la gran transformació econòmica i territorial que va tenir lloc a Catalunya entre el 1550 i el 1640, i que resultà ja ben consolidada al final

del segle XVI.² Un dels elements clau d'aquest canvi va ser la descentralització de la marineria i de la construcció de vaixells des de Barcelona a la seva costa més propera. Això va comportar, d'una banda, el descens «mariner» de la ciutat comtal, mal interpretat fins fa poc com a signe de decadència; i, d'altra banda, aquest fet va significar l'augment de les capacitats vinculades al mar de les poblacions situades entre Vilanova i la Geltrú i Sant Feliu de Guíxols. Els viatges de cabotatge en direcció a Sevilla i Cadis substituïren en bona mesura els llargs viatges mediterranis, la flota catalana es va reestructurar i una bona part del protagonisme, en el nombre de mariners, de barques i de construcció de vaixells, va passar a aquestes poblacions. Aquesta és una realitat que cal tenir present a l'hora de realitzar estudis sobre el tema i el període (del segle XVI al XVIII) del qual parlem. Sens dubte, els majors espais ocupats per la «gent de mar» continuaren estant a Barcelona, però, a partir de mitjan segle XVI, aquests espais van créixer en les poblacions esmentades. Mataró n'és un magnífic exemple.³

L'increment dels viatges de cabotatge va fer augmentar les relacions que els mariners de diversos llocs tenien amb moltes altres poblacions costeres, tant a Catalunya com en altres llocs. En aquest «camí del mar», intensament transitat i més eficaç que qualsevol ruta terrestre, alguns mariners catalans podien gaudir de diferents propietats ben allunyades les unes de les altres. Alguns d'ells disposaven de cases, barraques i béns mobles en la població que habitaven i en la d'origen, però també en altres llocs de la costa catalana. Entre molts exemples possibles, el mariner Antoni Concell, que vivia a Barcelona i hi va morir el 1674, il·lustra bé aquest extrem. Concell era propietari, a la ciutat comtal, de dues cases i d'una barraca, però també posseïa una casa o botiga a Cadaqués, i diverses bótes guardades a Roses. Com d'altres mariners catalans, Antoni Concell aprofitava els seus viatges per actuar

com a petit comerciant. Un nombre considerable de persones de la costa nord del país (lloc d'origen del mariner) li devia diners, sobretot per vendes de vi; molts d'altres, de Barcelona, eren deutors seus, especialment per vendes de mel; i les seves relacions comercials arribaven fins al sud del país (Cambrils) i encara s'estenien fins a la costa valenciana.

Sens dubte, i en funció de les característiques d'alguns dels oficis que tenen a veure amb el nostre tema, els espais vinculats amb la gent de mar podien tenir un caràcter geogràficament complex (en la localització de les propietats immobles, dels llocs per emmagatzemar, etc.) i especialment dinàmic (en la importància de les rutes i ports, en el treball o en les relacions i en la vida dels mariners).

■ L'ESCALA DE LA CIUTAT

En parlar de l'escala de la ciutat, cal preguntar-se si es pot parlar d'espais urbans específics ocupats per la «gent de mar». La resposta és afirmativa, tal com mostren els casos rellevants de Barcelona i Mataró. La concentració, sempre relativa, d'aquest tipus de població en àrees específiques de la ciutat responia, en bona mesura, a causes funcionals: hi era molt important la proximitat al port i a la platja. En el cas de Barcelona això resulta força evident ja que la zona amb funcions portuàries aviat es va vincular a un sector comercial i a un sector mariner ben propers. En un altre moment hem explicat com, una vegada fixades històricament aquestes funcions en l'espai urbà, va ser inviable traslladar el port barceloní a la zona de les Drassanes noves. La inèrcia del funcionament urbà ho va fer impossible, malgrat les pressions del rei i del virrei i malgrat que, des del punt de vista estrictament tècnic, l'estructura del port hagués resultat més segura a la banda de ponent que no pas davant la Llotja.⁴

En el context de l'especialització relativa dels espais urbans a Barcelona, el grau de concentració de bona part de la gent de mar constitueix un cas notable. Cal, en tot cas, parlar de dos espais urbans ben diferents, en funció de quina gent de mar estiguem parlant. Simplificant, podem distingir, d'una banda, els mercaders i, d'una altra, els «oficis del mar», entre els quals parlarem dels oficis «de mar en dins» (mariners, pescadors, palanquers...) i dels «de terra» (construcció i reparació: mestres d'aixa, calafats, fusters, serradors, corders...; transport: barquers, descarregadors, bastaixos de ribera, traginers de mar; pesca de platja: xaveguers...).⁵ Feta aquesta precisió, es pot afirmar que a les zones barcelonines properes a la façana marítima es localitzaven dos espais amb concentració notable de gent de mar: al centre, l'espai dels mercaders i a llevant, l'espai principal dels oficis del mar.

Ens centrarem, a partir d'ara, en aquest segon espai i, respecte del primer, només apuntarem que es va fixar, d'un banda, amb el reforçament urbà del sector central de la façana al mar, on es van situar elements clau des del punt de vista funcional i representatiu, com ara el Porxo del Forment (1314), la Llotja (1339-1384) o els Pallols (1387-1389), i, d'altra banda, amb l'establiment d'unes úniques drassanes de la ciutat a la seva façana de ponent. Posteriorment, hi va haver un desplaçament progressiu de diverses funcions «poc nobles» des d'aquesta part central de la façana cap a la banda de llevant, amb un increment en la valoració de l'espai dels mercaders, a més de la desaparició, el 1551, del carrer «mariner» de les Polleres (per sota del de la Mercè), i la consegüent revalorització del sector de ponent com a espai de la noblesa. Com hem subratllat en diversos punts, la construcció de la muralla de mar (acabada el 1562) va significar un moment molt important en aquest procés: creació del passeig de la Muralla i del monumental Portal de Mar, embelliment del Pla de Palau, el nou port...⁶

□ L'ESPAI DELS OFICIS DEL MAR A BARCELONA: ORIGEN I FORMES DE FER

Els documents que, per a la Barcelona que va del segle XIV a l'inici del XVI, brinden una visió del conjunt de la

ciutat o dels seus grans sectors ens permeten apreciar la distribució dels oficis del mar en l'espai urbà.

Cal parlar, en primer lloc, de l'àrea del ja esmentat carrer de les Polleres, les cases del qual van ser demolides per poder realitzar l'obra de la muralla de mar. Aquest petit sector de la façana marítima de ponent es caracteritzava per una concentració apreciable de mariners i de pescadors. El 1390, a les illes de cases que donaven a aquest carrer hi vivien onze mariners, sis pescadors, quatre barquers, dos patrons de nau i un mestre d'aixa. A més, a les illes properes a aquestes i situades per sobre del sector de ponent del carrer Ample, s'hi trobaven onze mariners, quatre mestres d'aixa, un macip, un patró de nau i un patró de barca.⁶ L'any 1516, a les illes que donaven al carrer de les Polleres hi habitaven, malgrat que dues d'elles estaven parcialment enderrocades a causa dels efectes dels temporals, nou pescadors, vuit mariners i dos mestres d'aixa (s'havia passat de 24 a 18 membres d'oficis del mar, mentre que el descens d'aquests era molt més evident a les illes situades més al nord). Si una davallada marinera ja s'havia produït a la zona (com a la resta de la ciutat), la desaparició del carrer de les Polleres, de breu història i mal final, acabà amb la presència d'oficis del mar en aquest sector i afavorí el procés de valoració social de la façana marítima de ponent.

Vist això, ens podem centrar en el sector de llevant del front marítim barceloní, on es va produir, fins als enderrocs causats per la construcció de la Ciutadella, la concentració més intensa i més duradora de membres dels oficis del mar.

Primer que res cal repassar, breument, els orígens de la formació d'aquest espai urbà barceloní. La segona etapa del creixement físic de la ciutat cap a llevant es va produir entre el 1280 i el 1330, en un període de fort creixement de la manufactura del tèxtil i del comerç marítim i també d'expansió demogràfica (uns 40.000 habitants abans del «mal any primer» -1333- i de la pesta -1348). El nou sector urbanitzat va esdevenir una part proporcionalment notable de l'ampliat Quarter de Mar i havia esdevingut quasi tan gran com qualsevol de les ciutats catalanes de segon ordre.

La zona es va poblar ràpidament i, així, el fogatge de 1363 ens permet constatar que si el conjunt del Quarter

de Mar comptava amb 2.032 focs en aquesta data, a la zona urbanitzada posterior al 1280 ja hi vivien 917 famílies, és a dir, el 45% del total del quarter. Només 15 anys després, el 1378, la ciutat mostrava una recuperació considerable de les crisis de fam i pesta iniciades el «mal any primer» (1333): el Quarter de Mar havia crescut un 6'6%, amb un increment de 135 caps de família. Durant els anys següents, el quarter va continuar creixent demogràficament a bon ritme. El 1399, comptava amb 2.319 focs, havent-ne incorporat 89 des del 1378, amb un 7% d'increment des d'aquesta data. Si el creixement durant el període 1363-1378 va ser de 9 famílies per any, a l'etapa 1378-1399 resultà de 7. Es mantenia pràcticament, doncs, el ritme de la pujada demogràfica.

El balanç sumat de les dues etapes, és a dir, dels 36 anys transcorreguts entre el 1363 i el 1399, va ser demogràficament molt positiu. Un increment de 287 famílies en el quarter, amb un creixement d'un 14% de la població. La creació de la nova àrea urbana que analitzem va ser un èxit des del punt de vista de la seva ràpida consolidació. L'ocupació de l'espai, per part de gent que en bona mesura havia de venir de fora de la ciutat (i del país), va ser força ràpida, com hem vist anteriorment i, a més, va prosseguir intensament una vegada superades les crisis del segon terç del segle XIV.

Cal subratllar el fet que la nova urbanització s'havia portat a terme amb unes idees ben clares i amb un notable control de la forma física. L'ambició del projecte, la netedat dels traçats i el control de la seva realització, així com la rapidesa en la urbanització i en l'ocupació per part dels habitants devien respondre, de ben segur, a unes majors capacitats de decisió i d'economia del municipi. Al nord i a llevant del rec quedà un gran espai urbà, amb illes en les quals comptà fortament el traçat dels carrers en perpendicular al mar, probablement seguint les traces de les fibres dels horts preexistents a la zona. Per sota del rec es van crear dues places, el Pla o Camp d'en Llull i la Plaça dels Oms, aquesta última de grans dimensions (més del doble que el Born). I, entre el carrer de Bonaire i la platja es traçà un seguit de carrers perpendiculars al mar, subratllant amb una amplada major el carrer d'en Caldes.

El que resulta més notable, però, en aquesta gran expansió urbana és, d'una banda, el control i l'ús de l'aigua del Rec Comtal per tal de servir indústries, regar horts i netejar clavegueres; i, d'una altra, la distribució diferenciada de diversos oficis en els nous espais urbans produïda des de l'inici mateix de la urbanització.

En relació al segon aspecte cal dir que en el fogatge del 1363 s'observa la concentració d'alguns oficis en les àrees del Quarter de Mar urbanitzades abans del 1280. És el cas notable dels argenters, al carrer del Mar (que després s'anomenà Argenteria); i també el dels fusters, al carrer de la Fusteria (a prop de la construcció de vaixells), o el dels cotoners, al carrer del seu nom. Aquestes concentracions, palpables a la segona meitat del segle XIV, tenien temps d'haver-se format lentament, encara que és més que probable que algunes d'elles, com la dels fusters, es realitzessin amb una certa rapidesa en el moment de la urbanització de la zona de la Fusteria.

Al seu torn, les zones creades després del 1280 presenten, el 1363, sectors amb una clara concentració d'oficis: els membres que estaven vinculats al mar apareixien força concentrats a les illes de la Ribera (per sota del carrer de Bonaire), mentre que aquells lligats al cuir i al tèxtil disposaven de les seves pròpies zones, i els hortolans se situaven en una àrea diferent de les anteriors.⁸ Aquesta diferenciació espacial havia de donar-se per força des de l'origen, ja que no hi va haver temps per a una llarga «decantació» fruit de les «forces lliures socioeconòmiques». L'esmentada distribució diferencial dels oficis en l'espai urbà presentava, a més, graus de subtilitat que la feien encara més inseparable d'una intenció organitzativa forta i decidida, vinculada al mateix moment de la urbanització. En efecte, els pescadors i els mariners apareixien concentrats de forma diferent: els primers estaven situats més clarament a llevant i els segons, més netament a ponent. A més, es donaven contundents agrupacions de tartaners i de xaveguers a les illes situades al costat del monestir de Santa Clara.

En relació a aquesta qüestió, convé recordar el creixement de Mataró al final del segle XVII i l'inici del XVIII per tal d'entendre millor les formes d'urbanitzar i omplir d'habitants, quatre segles abans, una part del Quarter de Mar

barceloní. Com hem pogut mostrar en un altre punt, en el cas de Mataró es produïren, en el moment mateix de la urbanització de la zona propera al mar durant el període esmentat, concentracions clarament separades de mariners, de pescadors i d'hortolans.⁹ En aquest creixement, en el qual es va poder analitzar el procés d'urbanització any rere any, casa per casa i família per família, quedava del tot clar que els emfiteutes que edificaven per primera vegada en el nou terreny urbanitzat eren «escollits» i assignats ordenadament a l'espai urbà que s'anava creant. En aquest procés hi intervenien el municipi i els propietaris de la terra (amb una alta coincidència entre l'oligarquia política i l'econòmica), per tal d'aconseguir les concentracions d'oficis ja esmentades. Aquestes concentracions en absolut resultaven ser casuais, ni podien ser el producte d'un lent procés històric, fruit de la seva conveniència funcional. El procés va ser, per contra, força ràpid, atès que les bigues de cada casa s'havien de recolzar en les parets dels edificis dels costats i que, en aquesta mena de «castell de naips» constructiu, no hi podia quedar cap solar sense edificar. Els acords entre emfiteutes, inclosos ja en el propi contracte, permetien a cada un d'ells carregar les seves bigues sobre la paret mestra del veí, facilitant enormement tot el procés.¹⁰

Queda clar que, en aquest model d'«urbanització emfiteutica», el moment de la construcció d'una casa en un determinat solar havia de comptar amb un emfiteuta i, per raons tècniques i econòmiques, el procés havia de ser comú a una zona àmplia, almenys a un conjunt de cases seguides. Els propietaris de la terra (amb l'ajut del municipi) podien traçar i parcel·lar, però després havien de fer alguna cosa més que «esperar» habitants. Ells no edificaven, com ho fa un «promotor» actual, sinó que era l'emfiteuta qui aixecava la casa. Així, la tria dels habitants re-

sultava inseparable del propi procés d'urbanització i construcció.

En el cas de la urbanització del Quarter de Mar, les coses devien passar de forma força semblant. Els propietaris de la terra, amb una lògica intervenció per part d'un municipi que tenia cada vegada més independència i major capacitat d'intervenció en el procés d'urbanització, de ben segur que van decidir a qui establien en emfiteusi cada un dels solars per edificar, aconseguint «sèries» de contractes emfiteutics en diverses parcel·les contigües, tal i com, segles més tard, succeí a Mataró. Això explica que, molt poc temps després d'haver creat els nous espais urbans, es donessin les notables concentracions de membres d'un mateix ofici i d'oficis afins que s'aprecien en el fogatge del 1363.

D'altra banda, cal fer notar que el contracte emfiteutic, inseparable de la propietat immobiliària de l'època, era indefinit, realitzat «per sempre més», i això encara hagués fet més difícil, per no dir impossible, la concentració de membres d'un mateix ofici en l'espai tal com es va produir en relativament poc temps. En canvi, l'habitual situació que portava els fills a continuar l'ofici del pare feia ben fàcil que els «nèts» dels primers emfiteutes que ocuparen els nous espais urbanitzats a Barcelona, després del 1280, seguissin tenint els mateixos oficis que els seus «avis» i, més encara, si existien raons per mantenir una determinada ocupació funcional de l'espai urbà: els blaquers al costat del Rec Comtal, els hortolans a prop dels horts regats per les derivacions de la sèquia i els mariners i els pescadors a prop del port i del mar.

□ EVOLUCIÓ DEL QUARTER DE MAR (1363-1716)

Com sabem, la ciutat i, en especial, el Quarter de Mar, es van recuperar força ràpid després del daltabaix demogrà-

fic iniciat el 1333. El creixement de la població produït entre el 1363 i el 1378 en aquest quarter no va, però, implicar a tots els oficis de la mateixa manera. Aquells que estaven vinculats al mar van augmentar en 132 focs, que suposaven un 40% més sobre la xifra del 1363; els que ho estaven al tèxtil, en 21 focs i un 47% d'increment; i els que tenien a veure amb el cuir, en 19 focs i un 33%. La resta d'oficis i ocupacions, en canvi, perderen pes i, fins i tot, baixaren en valor absolut (37 focs menys).

De forma més precisa, el creixement de la població més propera al món del mar tingué lloc entre els mariners, que passaren de 123 a 206 caps de família, amb un increment altíssim del 67%. També els «homes de mar», els «homes de ribera» i els macips de ribera creixeren molt, passant de 22 a 107 caps de família, amb un increment percentualment encara més alt que el dels mariners. Per contra, els pescadors, xaveguers i palangrers passaren de 85 a 83 caps de família, i també els mestres d'aixa i els calafats van disminuir de 48 a 30. Aquestes xifres indiquen, en tot cas, un nou impuls a la marineria i al comerç marítim.¹¹

Aquests increments de membres de determinats oficis, que marquen una orientació en les línies de força de l'economia barcelonina del període, segueixen unes pautes espacials molt clares. En el cas de la gent de mar, el fort creixement dels mariners es va produir fonamentalment a les illes de la Ribera, fins i tot substituint altres oficis, mentre que l'increment dels «homes de mar», «homes de ribera» i macips va tenir lloc de forma més repartida, a les illes de la Ribera i a les de la Vilanova dels Molins de la Mar.¹²

El creixement demogràfic de la segona etapa analitzada, 1378-1399, va tenir unes característiques no massa allunyades de les del període 1363-1378. Els oficis vinculats al mar augmentaren en 84 famílies, fet que suposà un increment d'un 18% respecte del 1378; els dedicats al tèxtil (paraires i tintorers) creixeren en 14 focs i un 21% i aquells que treballaven el cuir, en 34 famílies i un 45%. Els altres oficis (o ocupacions) pràcticament no augmentaren (20 famílies més).

Més en detall, cal dir que van ser els blanquers (45% més), els pescadors (41% més), els mariners (38% més) i els mestres d'aixa i els calafats (37% més) els oficis que

més van créixer. És força evident que continuava l'augment de la marineria, i que una població urbana que no cessava d'augmentar requeria també més pescadors.

En aquesta etapa, els mariners i pescadors no només van créixer en nombre a la Ribera, sinó també a la Vilanova, mentre que els macips i els bastaixos ho feren sobretot en aquesta segona zona, la qual els oficis vinculats al mar ocuparen amb més força que abans.¹³

El balanç de les dues etapes (1363-1399) va ser ben notable respecte de l'impuls al món del mar, del cuir i del tèxtil. Els oficis del mar s'incrementaren en 216 famílies i un 65%; els del cuir en 53 famílies i un 93%; i els del tèxtil en 35 famílies i un 35%.

A partir de la primera i força ordenada situació de distribució dels oficis a l'espai, visible el 1363 i no massa alterada en els trets generals durant les últimes dècades del segle XIV, és quan la lenta evolució de les funcions urbanes, els canvis en l'economia i la nova ubicació de determinats serveis (com ara l'escorxador) pogueren, en el transcurs de períodes llargs, anar transformant amb alguns graus d'intensitat el punt de partida, encara que, per suposat, mantenint la major part de les característiques sociofuncionals de les primeres etapes i conservant, pel conjunt de la zona, els trets generals respecte del global de la ciutat.

Alguns canvis que són ja el producte d'un període força dilatat es poden apreciar en el fogatge del 1516. En un altre punt hem analitzat l'estructura sociotopogràfica d'aquest moment, establint-ne una visió sintètica.¹⁴ En aquesta data, el Quarter de Mar seguia complint les mateixes funcions que el caracteritzaven dos segles abans i a dins s'hi mantenia força el caràcter de cada un dels sectors: el més comercial, el vinculat al port i al mar, l'industrial que depenia en bona mesura del Rec Comtal, el perifèric amb vocació sobretot agrícola i, fins i tot, els nuclis de residència de qualitat, com ara el del carrer de Montcada. No podia ser d'altra manera perquè la lenta evolució de la ciutat havia anat fixant en l'espai les funcions essencials, fortament vinculades a infraestructures, inversions i concentracions d'oficis.

Si les línies generals es mantenen, les ciutats, i Barcelona no n'és una excepció, no deixen d'evolucionar i de can-

viar constantment. Són apreciables, doncs, diversos canvis entre la distribució sociotopogràfica del 1363 (1378, 1399) i la del 1516, que respon a tot allò, important políticament i econòmicament, que va succeir en la ciutat durant aquest període. Els canvis en l'etapa 1363-1516 es fan visibles en la comparació de les distribucions de determinats oficis al Quarter de Mar, sempre tenint en compte que el balanç demogràfic en aquest quarter fou d'un descens del 28% entre el 1399 i el 1516 (de 2.319 a 1.672 focs).¹⁵

El considerable daltabaix patit per la marineria del país i de Barcelona durant la guerra civil catalana (mariners, patrons i barquers passaren en tota la ciutat a un 39% de les xifres del segle XIV) es reflecteix en el descens de la gent de mar al Quarter de Mar (l'hem vist abans, també, en la zona del carrer de les Polleres), on es concentrà bona part de la seva substancial baixada. El 1516 no només hi havia molta menys gent de mar al Quarter de Mar que el 1363, i molta menys encara que el 1399, sinó que, a més, aquesta pràcticament ja no tenia presència per sobre del Rec Comtal.

En altres treballs hem analitzat els canvis tan importants que tingueren lloc a la ciutat (i a Catalunya) entre el 1550 i el 1640 (i, per suposat, entre el 1516 i el 1714).¹⁶ La davallada dels oficis de caràcter més industrial produïda a la ciutat comtal (en paral·lel al seu creixement a la «corona territorial barcelonina») resultà especialment evident en el cas dels paraires, dels blanquers i dels assaonadors. El seu descens al quarter de Mar resultà palpable, com ho va ser en el conjunt de la ciutat. Al seu torn, la disminució de la gent de mar fou igualment perceptible i evident en aquest quarter, en funció de la descentralització de la marineria citada en iniciar aquest text.¹⁷

En tot el període analitzat, des de la formació dels espais amb forta presència dels oficis del mar, al Quarter de Mar, fins al seu enderroc per construir la Ciutadella, els canvis produïts foren força apreciables, tot i mantenir-se les característiques generals dels diversos sectors de la ciutat. Aquestes transformacions anaren en el sentit d'una disminució del nombre de persones amb oficis vinculats al mar i, amb una alguna excepció, en la seva concentració a les illes de la Ribera.¹⁸

■ L'ESCALA DEL BARRI

Les illes de la Ribera foren l'espai principal de concentració dels oficis del mar a Barcelona, i més encara després de l'eliminació del carrer de les Polleres, i del progressiu descens de la presència dels membres d'aquests oficis en les zones properes situades al nord i a l'est de les illes. És per això que centrarem l'anàlisi a l'escala del barri en aquesta zona de la ciutat.

□ L'ESTRUCTURA FÍSICA

La Ribera, estrictament, era la façana al mar de les 15 illes situades entre el carrer de Bonaire i el front a la platja. Per extensió, però, es parlava de la Ribera per referir-se a aquestes illes, estretes i llargues, on les cases donaven sovint a dos carrers. Podem descriure aquest conjunt quasi com si es tractés d'un edifici continu, format per la suma de les illes, amb patis de ventilació llargs (d'uns 90 metres) i no massa amples (de quatre o cinc metres), que eren els carrers. La façana principal d'aquest gran cos construït, pràcticament compacte, s'obria a la platja i l'altre front llarg donava al carrer de Bonaire, on, atesa la proliferació de voltes sobre aquests carrers estrets, el conjunt quasi bé presentava l'aspecte d'un sol edifici.

Entre les petites vies destacava el carrer d'en Caldes, quelcom més ample que els altres, on s'hi venia pesca salada (arengades, etc.), seguint una estricta normativa d'ocupació màxima del carrer. El 1649, per exemple, s'havia perseguit el fet que els venedors que hi treballaven haguessin ultrapassat els quatre pams permesos per col·locar les botes d'arengs davant de llurs cases.¹⁹

Els carrers de la Ribera estaven, en bona part, sense empedrar. Com a la resta de la ciutat, els propietaris de les cases estaven obligats a pavimentar la part de davant de llurs habitatges quan hi feien obres. Així, per exemple, el 1712 s'obligà un dels veïns del carrer de les Benlligades a «empedrar lo enfront com se ha fet en lo demás de dit carrer» i, el 1713, un propietari del carrer del Julivert va haver de pavimentar amb pedra el davant de casa seva.²⁰ Malgrat que, d'aquesta forma, els carrers anaven millorant lentament, la qualitat del seu paviment era la que corresponia a un sector clarament pobre de la ciutat.

El teixit urbà de la ciutat medieval estava condicionat per les activitats marítimes de la Ciutat Comtal.

Les parcel·les que formaven les illes de la Ribera eren molt petites. Quedaven situades entre parelles de carrers poc separats entre si, la qual cosa feia que donessin, normalment, a dues vies, amb una profunditat reduïda. A més, l'amplada de les parcel·les era, amb poques excepcions, també força petita.

L'estructura general dels carrers i del parcel·lari implicava, com és obvi, que les cases de la Ribera fossin reduïdes en planta. L'altura dels edificis compensava una mica aquesta escassa dimensió horitzontal: predominaven les cases de planta baixa i dos pisos, com a la resta de la ciutat, però eren relativament abundants els edificis amb planta baixa i tres pisos. Com a la resta de Barcelona, l'última planta quedava ocupada, parcialment o totalment, per una porxada.

Cal dir que, en paral·lel a aquest esquema general de cases molt petites en planta i relativament altes, alguns habitatges de la Ribera tenien la cuina a la primera planta. Això, com hem explicat en altres moments, era molt poc habitual a les zones menestrals de la ciutat, però, en el cas de l'àrea marinera, es donaven diverses raons pel fet que es trobessin algunes cuines al primer pis, a més de la dificultat d'encabir-les en una planta baixa reduïda. En efecte, cal tenir en compte el tipus de treball realitzat pels habitants de la Ribera per entendre l'ús de les cases i la seva distribució. Els oficis més importants del mar (deixem de banda els corders, els fusters, els serradors, etc.), tenien un treball ben diferent del dels oficis de terra. La seva era una feina fonamentalment col·lectiva que no tenia lloc a la casa (a la botiga o taller), sinó a la barca (o a la platja). Per la mateixa raó, la composició del grup familiar (en el sentit ampli) també era diferent de la dels oficis de terra, en no donar-se, en aquests oficis principals del mar, la presència a la casa d'aprenents i fadrins. En aquesta zona marinera, doncs, es realitzava un ús diferent de l'habitatge, amb l'absència esmentada de treball continuat a la planta baixa i, per tant, no es donava l'estreta relació habitual entre ta-

ller i cuina que tenia lloc a les cases, majoritàries a la ciutat, on la vida es feia a la planta que tenia contacte directe amb el carrer.

Les característiques de l'estructura física de les illes de la Ribera canviava en les dues façanes llargues del conjunt que, com hem dit més amunt, s'obrien al carrer de Bonaire i a la platja. Aquestes façanes eren llocs singulars, la primera perquè donava a un carrer ample i que disposava de cases importants al nord, i la segona, perquè quedava davant de l'espai obert a l'horitzó del mar. Per això, s'hi podien trobar habitatges de dimensions majors que els de la resta de la Ribera: entre els més destacats del carrer de Bonaire hi havia el de la família Pujol (els famosos «Pujol de la sal»), mentre que a la façana al mar sobresortien, entre d'altres, les cases dels no menys coneguts Isern i Mascaró.

L'àmbit que s'obria immediatament al davant de la façana al mar de les illes de la Ribera es denominava, de vegades, «carrer Gran de la Ribera». Més enllà d'aquest carrer, entre el traçat del desaparegut mur medieval i la muralla moderna, hi quedava un ampli espai ocupat per diversos equipaments (la peixateria, el molí de la sal, l'escorxador, la casa dels corders de viola, etc.), ocupat també pel passeig de l'Arbreda (entre la peixateria i l'escorxador) i per alguns horts, com ara el de Passapertot (propietat del barreter d'agulla Simon Guri) i els de les famílies Surís, Mascaró, Berart i Fornaguera.

Aquesta zona havia acollit, com sabem, diferents equipaments traslladats successivament des del vell Pla de Palau, el qual es volia dignificar i es mantenia, de fet, com un gran espai de reserva urbana. Era allà on s'havien d'aixecar els nous Pallols, un projecte d'execució molt lenta que, iniciat al final del segle XVII, va quedar estroncat per la derrota del 1714 i la posterior construcció de la Ciutadella.

□ LA GENT DELS OFICIS DEL MAR I LA RIBERA

A Barcelona, les característiques diferenciades de les diverses àrees es produïen de forma no radical. Hi havia concentracions espacials de persones del mateix ofici o d'oficis del mateix àmbit econòmic (cuir, tèxtil, mar), però sempre de manera relativa. Ni tots els membres d'un mateix ofici vivien en una zona reduïda (entre els casos més extrems hi havia el dels argenters) ni, encara menys, tots els habitants d'un determinat sector urbà tenien la mateixa ocupació.

Això també es complia en el cas del Quarter de Mar, de les illes de la Ribera i dels oficis del mar, tot i que aquests marcaven de forma contundent el caràcter de la zona situada davant la platja. Les xifres de l'any 1716 concreten aquesta realitat: de les 331 famílies amb el cap de foc treballant en un ofici del mar, 248 (el 74'9%) vivien al Quarter de Mar i 168 (el 50'8%) ho feien a les illes de la Ribera. La concentració d'aquests oficis era, doncs, força notable, però no absoluta.²¹ D'altra banda, del total de 427 famílies que, el 1716, habitaven a les illes de la Ribera, 168 eren, com hem vist, membres dels oficis del mar i suposaven, doncs, un 39'3% dels habitants de la zona. El seu pes allà era, per tant, força determinant, però compartien aquell sector urbà amb gent que no estava directament vinculada als treballs del mar.

En tot cas, la Ribera quedava definida pel baix nivell mitjà de riquesa dels seus habitants (dedicats, o no, als oficis del mar), quelcom que es feia patent en diverses variables econòmiques i socials i, molt visiblement, en el temor que el govern municipal havia tingut sempre de les, ja demostrades, capacitats de revolta dels seus veïns.

Per aproximar-nos, ara, a les característiques socials del conjunt de la gent dels oficis del mar a Barcelona, cal

estudiar algunes variables i comparar-les amb els seus valors en el conjunt de la ciutat.

Per tenir una idea real del nivell de riquesa podem utilitzar el preu o el lloguer de les cases, dades donades pel recompte inicial del cadastre borbònic, fet l'any 1716. La mitjana de lloguer pagat per una família dels oficis del mar era, en aquella data, de 13'2 lliures anuals. En el conjunt de la ciutat, en canvi, la xifra era de 29'5 lliures. Queda clar, doncs, que aquests oficis gaudien d'un nivell econòmic força més baix que el mitjà barceloní.

Un altre índex de riquesa el proporcionava el fet de ser o no propietari de la casa on s'habitava. Només el 13% de les famílies dedicades als oficis del mar era propietari de

la casa on vivia. En el global de la ciutat, per contra, ho era el 29'8% de les famílies. Les xifres són, doncs, igualment clares. I si, en comptes de comparar aquestes xifres globals, l'anàlisi es fa ofici per ofici, s'adverteix una evident gradació en aquest índex de riquesa que situa cada ocupació en el seu nivell econòmic. Alguns dels casos en aquesta gradació ho fa patent: el 79'2% dels nobles eren propietaris de la casa on vivien, els argenters ho eren en un 62% del total de l'ofici, els blanquers en un 50%, els forners en un 40'7%, els pallers en un

30'2%, els sabaters en un 22'9%, els barraloners en un 12% i els jornalers en un 4'5%. Pocs oficis tenien, doncs, menor possessió de les cases en què vivien que els relacionats amb el mar.

El nombre de famílies que habitava una mateixa casa és un altre índex que acaba de definir el nivell mitjà de riquesa (força baix) dels oficis del mar. En el conjunt de la ciutat, aquesta xifra corresponia a 1'35 famílies per casa; mentre que, pels oficis del mar, augmentava fins a 2'7, exactament el doble. També en aquest cas, per tant, es comprova que els oficis del mar tenien condicions econòmiques i socials més desfavorables que les del conjunt de la ciutat.²²

Entre aquests oficis, tanmateix, existien diferències gens menyspreables, econòmiques i d'altre ordre i, en conseqüència, cal analitzar els índexs anteriors en referència a cada un d'ells.²³

La disposició a la ciutat és el primer element que varia entre els oficis del mar. El 87'5% dels pescadors vivia al Quarter de Mar i el 65'4%, a la Ribera; el 77'5% dels mariners habitava al Quarter de Mar i el 47'2%, a la Ribera; el 96'3% dels descarregadors vivia al Quarter de Mar i el 85'2%, a la Ribera; el 21'9% dels traginers de mar també convivia al Quarter de Mar i el 4'9%, a la Ribera; el 58'8% dels bastaixos estava al Quarter de Mar i el 20'6%, a la Ribera, mentre que el 77'8% dels mestres d'aixa i calafats vivia al Quarter de Mar i el 33'3% ho feia a la Ribera.

Les diferències, que quedaven amagades dins la mitjana, són notòries. En un extrem, els descarregadors vivien, pràcticament tots, al Quarter de Mar i una gran part d'ells ho feia a la Ribera, on presentaven una forta concentració en alguns carrers, a prop de la seva casa gremial (dotze al de n'Abella, set al d'en Cruanyes, set més al del Pou de la Ribera i sis al dels Xucles). A l'altre extrem, els bastaixos (no dedicats en forma exclusiva al treball vinculat al port) quedaven força més dispersos per la ciutat i, sobretot, els traginers de mar vivien, en un 53'6% dels casos, al Raval, i només en un 21'9% al Quarter de Mar i en un 4'9% a la Ribera.²⁴

En els nivells mitjans de riquesa, les diferències entre els diversos oficis del mar que analitzem no són grans, però no resulten menyspreables. En el cas dels pescadors, la mitjana de lloguer per família era de 13'1 lliures; en el dels mariners, de 14'2; en el dels descarregadors, de 12'1; en el dels traginers de mar, de 12'9; en el dels bastaixos, de 13'1 i en el dels mestres d'aixa i calafats (considerats conjuntament), de 12'6 lliures. Les diferències són petites, sobretot en relació a les xifres d'altres oficis abans esmentades, però, en tot cas, s'aprecia un millor nivell mitjà dels mariners.²⁵

Pel que fa a la proporció de propietat de la casa, el 7'7% dels pescadors era propietari de l'habitatge on vivia i ho era també el 7'9% dels mariners, el 29'6% dels descarregadors, el 17% dels traginers de mar, el 5'9% dels

bastaixos i el 33'3% dels mestres d'aixa i calafats. D'una banda, s'aprecia de nou un nivell lleugerament millor dels mariners respecte dels pescadors. D'altra banda, el percentatge de propietat de la casa sembla clarament afectat per les característiques d'alguns oficis. Els descarregadors, els traginers de mar i els mestres d'aixa i calafats treballaven al port, a la platja i a la ciutat, i llurs condicions de vida s'apropaven a les dels oficis «normals», és a dir, no passaven, com els mariners, llargues temporades fora de la ciutat.

Respecte del nombre de famílies que vivien a les cases, en el cas dels pescadors la mitjana era de 2'9 per edifici; en el dels mariners, de 3; en el dels descarregadors, traginers de mar i bastaixos, de 2'3 i en el dels mestres d'aixa i calafats, de 2'6.²⁶ Unes diferències no massa remarcables.

□ LES ACTIVITATS A LA RIBERA

A més de la gent dedicada als oficis del mar, a la Ribera hi vivien, com hem pogut veure, membres de molts altres oficis: fins a uns quaranta de diferents, a més dels vinculats a l'activitat marinera. S'hi donava, en consonància amb aquesta àmplia gamma d'ocupacions, una gens menyspreable diversitat de tallers i de botigues. Es tractava, però, amb poques excepcions, de les ocupacions més pobres de la ciutat i dels membres menys afavorits econòmicament de cada ofici. És ben significativa, en aquest sentit, l'alta presència de jornalers i d'integrants d'oficis molt poc valorats socialment i econòmicament, com ara els corders i els revenedors. Aquestes tres ocupacions sumaven, a la Ribera, més de seixanta membres i, sens dubte, el nivell de qualitat mitjana de les botigues i tallers de la zona era força baix.

Malgrat el context de diversitat, les activitats vinculades al mar sobresortien clarament per sobre de les altres, marcant l'especialització i el rol de la Ribera en el conjunt de la ciutat. La proximitat al port i a la platja, l'abundància de pescadors i de revenedors de peix i de peix salat (alguns d'ells pescadors i mariners), i la ubicació de la Peixateria, situada davant les illes de la Ribera, condicionava fortament el caràcter del comerç del sector.

Els productes del mar es venien, a més de la Peixateria, a diversos carrers del sector. Al d'en Caldes s'hi feia, com

hem dit anteriorment, venda de pesca salada; allà i en altres punts de la Ribera s'hi venia tonyina, congre i altres peixos.²⁷ De la mateixa manera, s'hi podien trobar alguns magatzems i botigues de bacallà, com els que, el 1700, posseïa el famós mercader anglès Joseph Shallet al carrer de Bonaire, i els del no menys conegut mercader holandès Joan Kies.²⁸

A més dels magatzems i botigues on s'hi venia peix i peix salat, a la Ribera hi havia alguns magatzems de gra, com els que, el 1677, tenia Francesc Montserrat i Vives, baró de Ribelles i «assentista» dels grans de Sa Magestat, als carrers d'en Roldor i del Pou.²⁹

Finalment, puntuaven la Ribera algunes petites tavernes (quatre el 1716) i també alguns hostals, entre els que destacaven, al final del segle XVII, el del Pi, el del Cavall i el de Calaf.

□ LA VIDA QUOTIDIANA

El govern de la ciutat i el virrei consideraven que la gent de la Ribera era la més conflictiva de Barcelona, propensa, segons ells, a produir avalots per qualsevol motiu. Les rondes de seguretat per la ciutat, efectuades a cavall, sempre passaven pels límits de la Ribera, envoltant-la. De fet, és cert que en tots els moments de tensió, ja fos bèl·lica, de carestia o d'altres tipus, els homes i dones de la Ribera es manifestaven, i de vegades violentament fins a prendre les armes. Després de la derrota de 1714, els militars borbònics pensaven que l'aferissada resistència final havia estat originada per la bravura d'aquesta gent, i no es pot descartar que l'enderroc de cases per fer la Ciutadella busqués, de passada, acabar amb aquell focus d'insurrecció i de conflicte potencial.

Més enllà dels moments difícils, l'ambient als carrers de la Ribera devia ser, si més no, intens. Sens dubte devia pesar molt el gran moviment de gent de fora de Barcelona, que incessantment arribava i partia, propi d'un port actiu i agitat com el de la ciutat comtal.

A més del considerable formigueig de passavolants a la zona, els oficis del mar tenien, com hem vist, una notable i determinant presència als carrers de la Ribera, al port i a la platja. A més, l'activitat portuària s'estenia cap a la ciutat, amb el transport de les mercaderies per part dels

bastaixos de capçana i dels traginers de mar, que cobraven segons tarifes perfectament establertes, amb preus que variaven segons la distància entre el port i el punt de destí de les mercaderies.³⁰

Alguns elements clau marcaven la vida quotidiana a la Ribera i al seu entorn marítim. No cal insistir en la importància que en la vida diària de la gent de mar tenia el port, anomenat de la Santa Creu. I també comptaven molt la peixateria i el carrer d'en Caldes, que gaudien d'una especial ebullició els dies «quaresmals», així com l'Arbreda, un passeig amb 400 arbres que anava de la peixateria a l'escorxador, per davant la façana de la Ribera i els horts propers, on les bugaderes acudien a rentar la roba.

La platja era, al seu torn, un espai de gran importància en la vida quotidiana de la gent de mar. Allà es construïen i reparaven barques; i es treballava en el manteniment de les xarxes dels pescadors. En aquest espai, a més, hi treballaven els filadors i, com ja hem explicat, per aquest motiu la platja rebia el nom de «platja de les rodes de filar». Molts dels fadrins que feien aquesta feina, i d'altres, jugaven a bitlles sobre la sorra una vegada acabada la feina del dia.³¹

D'altra banda, a la platja hi quedaven situades les barraques de fusta que, en principi, havien d'ajudar a la feina dels pescadors, «per conduir sos arreus y instruments de pesca».³² A l'inici del segle XVIII aquest conjunt era considerablement important, atès que es componia de 110 barraques que formaven dos carrers. No totes, però, eren de pescadors: aquests n'utilitzaven 62; unes altres 13 barraques eren també de pescadors, però els seus propietaris no hi tenien «arreus o instruments per pescar las quals barraques les ocupen y habiten diferents persones»; i unes altres 35 barraques eren de «diferents persones que no són pescadors», entre les quals hi havia tres mestres d'aixa, dos calafats, un mariner, la confraria de mariners, la confraria dels descarregadors, un boter, dos cirurgians barbers, un taverner, un napolità, dos genovesos, quatre fusters, cinc preveres, la carnisseria de la ciutat, un ferrer i set persones sense ofici. Es parlava, a més, de 7 tavernes a les barraques (alguna d'elles potser propietat dels pescadors que no hi tenien estris).

El Quarter de Mar i la seva gent representaven en certa forma l'esperit d'una ciutat oberta a la mar.

L'ús real de les barraques de mar era, per tant, força complicat. De fet, la possessió d'una barraca a la platja, al costat de les que tenien els pescadors i alguns cirurgians barbers que hi treballaven, era habitual entre els taverners. El municipi considerava, amb raó, que aquest era un focus de frau als impostos (que es pagaven al Portal de Mar), especialment el que tenia a veure amb l'entrada de vi, i que la zona de les barraques era un espai marginal on s'hi refugiaven jugadors i altra gent de mala vida. Per aquesta raó, foren constants els intents del municipi per acabar amb les barraques, cosa gens fàcil com mostren les reiterades disposicions que, durant anys, anunciaven la seva demolició immediata. L'any 1712, el municipi va fer un últim intent de solucionar el problema (abans de la demolició efectiva causada per la creació de la Ciutadella) dictant noves condicions per a les barraques i els carrers que formaven: «ciruir les barraques de pescadors y derruir les altres», tancar les entrades als carrers, prohibir les finestres que donaven a fora del recinte, etc. Amb la intenció, entre d'altres coses, d'evitar que hi habités «gent facinerosa y dissoluta», i de controlar el joc que s'hi practicava amb assiduitat. Malgrat això, l'any 1713 el corredor d'orella Josep Farreras (que no era pescador) en feia una de nova.³³

En realitat, tot l'espai al voltant i fora del Portal de Mar era un lloc no només de treball i d'oci, sinó de disbauxa: no només es jugava a les barraques i els conflictes eren constants. El 1707, per exemple, es produí una forta discussió en un triquet de jugar a daus, situat al portal de Mar. Jugaven, entre d'altres, els pescadors Josep Roma i Josep Trom, que perdia força diners i inicià una baralla. Intervingué un altre pescador, Miquel Figuerola, que agredí Roma amb els punys i el perseguí per la zona, fins a passar per dins la peixateria «amb lo punyal a la mà cor-

rent per matar-me».³⁴ Aquesta situació de petits conflictes era, de fet, relativament habitual en aquesta zona.

Cal dir, finalment, que l'agitada àrea de la Ribera i dels seus voltants era especialment vulnerable en els moments d'atac exterior. En efecte, aquest era el sector urbà més exposat al bombardeig per mar, atès que aquest s'efectuava des de punts situats davant la platja (els vaixells enemics no podien entrar al port i, per tant, la façana marítima de ponent quedava més protegida). A més, en els casos en els quals l'atac per terra es feia per la banda de llevant, com en els setges del 1697 i del 1713-1714, el Quarter de Mar, i en bona part la Ribera, eren, després del Quarter de Sant Pere, la zona més afectada de la ciutat.

■ L'ESCALA DE LA CASA I LA FAMÍLIA

Si l'aproximació global permet d'obtenir una visió de conjunt dels oficis del mar i dels espais on vivien i treballaven, l'anàlisi detallada, microhistòrica, en el nivell de la casa i de la família, ofereix la possibilitat de millorar la mirada de conjunt. En aquest sentit, i malgrat les limitacions de les mostres de documents notariais, la seva utilització és una eina fonamental, sempre i quan es faci en el context d'un coneixement

global prou sòlid.³⁵ En el conjunt de la ciutat, l'aportació de les fonts notariais és inestimable però, també en el cas que ens ocupa, el de la gent de mar i els seus espais, les informacions que brinden són d'un interès indubtable. En efecte, malgrat una certa uniformitat dels membres dels oficis marítims en variables com ara la riquesa mitjana, pel fet d'estar entre els més pobres de la ciutat, és cert que els seus integrants presentaven una gradació, en aquesta variable i en d'altres, gens menyspreable: des del mariner que treballava per un altre fins al patró enriquit o des del pescador més pobre fins al negociant i prestador. En aquest cas, doncs, els inventaris *post mortem* propor-

cionen, entrant en el detall de la casa i de la família, una informació molt valuosa, que enriqueix i matisa les conclusions obtingudes a partir de l'aproximació global.

□ TRENTA-NOU HOMES DELS OFICIS DEL MAR³⁶

La mostra notarial aquí utilitzada permet classificar els membres dels oficis de mar en tres grans grups, que anomenarem els «pobres», els «mitjans» i els «rics». Els «pobres» estan representats per 21 homes (un 53'8% de la mostra i un major percentatge a la ciutat «real»): deu pescadors: Antoni Preses (1603), Pere Màrtir Duran (1649), Josep Roldor (1655), Antoni Martí (1656), Joan Amatller (1656), Antoni Rovira (1676), Gaspar Aliet (1684), Pere Cortada (1685), Bartomeu Noguera (1688) i Pere Casas (1690); vuit mariners: Jaume Torrents (1653), Josep Masich (1656), Josep Castany (1658), Esteve Molardó (1685), Francesc Coralin (1688), Francesc Llopis (1688), Jaume Ros (1698) i Pere Magí Barrera (1771); dos mestres d'aixa: Damià Busquet (1596) i Jaume Gandolfo (1685); i un traginer de mar: Jaume Jaques (1687). Els «mitjans» els conformen aquí 14 homes (el 36% de la mostra i una proporció força menor en la realitat barcelonina): sis pescadors: Pere Deu (1597), Pere Joan Brunet (1640), Ramon Brunet (1656), Benet Sampere (1675), Cosme Sans (1689) i Josep Calvet (1717); sis mariners: Gabriel Palau (1587), Jeroni Palau (1603), Andreu Rius (1644), Miquel Ràfols (1662), Gabriel Duran (1673) i Antoni Concell (1674); un traginer de mar: Salvador Trilla (1685); i un mestre d'aixa. Els «rics», que constituïen una part molt petita del total real, estan representats a la mostra pels pescadors Joan Montserrat (1580), Joan Perramon (1691) i Josep Roig (1715) i pel mestre major de les Drassanes, Antoni Verde (1684).

La propietat, o no, de la casa on es vivia, i la possessió, o no, de barques i de barraques marca una diferència sensible entre aquests tres grups. En el cas dels «pobres», només dos membres de 21 (el 9'5%) eren propietaris de la casa on habitaven; en el cas dels «mitjans» 9 de 14 membres (el 64'3%) i en el dels «rics» tots eren propietaris.³⁷ Pel que fa la possessió d'embarcacions, en tenien el 38'1% dels «pobres», el 64'3% dels «mitjans» i el 25% dels «rics» (aquests havien entrat, en bona mesura,

en el món dels negocis).³⁸ Finalment, pel que fa a la propietat de barraques, en posseïen el 42'9% dels «pobres», el 64'3% dels «mitjans» i el 25% dels «rics» (aquests, de fet, no les necessitaven).³⁹

Pel que fa al moblament de la casa i d'altres elements que indiquen els nivells de riquesa, el cas dels «pobres» de la mostra notarial coincideix amb allò que hem pogut constatar, en altres treballs, en gent de baixa condició econòmica.⁴⁰ La planta baixa podia estar ocupada, en part, per estris i elements vinculats a l'ofici del mar (peces de sardinals, medissos, estameneres...) o al de revenedor («covens de canya per posar peix», «dos paners ab sa estora pera vendre peix a la pescateria», «set covens de plassa»...); la cuina estava mínimament equipada (en el cas dels oficis del mar, sovint es confonia amb la sala); la sala, en cas d'existir de forma diferenciada i estar ocupada pel llogater, disposava de molt pocs mobles i de quasi cap element decoratiu; les cambres (sovint una de sola i, en alguns casos, l'única peça de la casa ocupada pel llogater, normalment al segon pis) disposaven de molt poques caixes (i encara menys bufets, arquimeses, arquilles, etc.), comptaven amb una versió pobra de llit, i a penes si tenien quadres, retauls i miralls; la roba de vestir i de casa era escassa i modesta i l'or, la plata i els diners en metàl·lic mínims.⁴¹

Al seu torn, els «mitjans» mostraven elements de millora en la vida material, respecte del grup anterior. A la planta baixa de la casa hi podien tenir estris de l'ofici del mar («una olla de terra negra quasi plena de alquitrà», «duas gruas de grondola», «un timó de llondró o sajatia», «un pal de fusta de barca», «tres peçes de sardinals», «tres postetas de encalfar la barca»...); i, en alguns casos, estris de la feina de revenedor (cabassos, gerres, botes, «dos banchs per tenir las sanallas a la porta», «una taula per a mesurar oli», «un paradore de fusta», «un sarrionet ab tots los ormeigs de tallar tonyina», «un gorniment de mesurar oli», «tres covens grans de verga y canya per a tenir peix a la pescateria», «covens de vendre peix a la pescateria»...); però també hi podien tenir algun element singular, com ara «un moli de sanch sense gornyr».⁴² La cuina estava millor equipada que les del grup anterior. La sala, normalment separada de la cuina, disposava de

més cadires, quadres i miralls; també s'hi trobaven teles recobrint parets i tinells i gaudia d'algun element singular, com ara la «caxa de noguer ab sos peus feta en Genova», del mariner Jeroni Palau. A les cambres s'hi trobaven més caixes, cofres, lliotxes i setials que a les de l'altre grup (com a exemple, les quatre caixes, armari, lliotxa i cofre que tenia en Jaume Pere Jané a la seva habitació), i també hi havia més quadres (destaquen els trenta-tres quadres i els vuit retaules del mariner Jeroni Palau) i elements de devoció (com ara la «capalleta de fusta pintada de blau y telas dins de la qual hi ha un Cristo de fusta y la figura de Sant Magí y Santa Magdalena de pedra de Sant Magí y dos canalobrets de vidra», que tenia Pere Deu a la seva cambra; o la «capalleta» ben guarnida que es trobava a la cambra de Miquel Ràfols); els lliets, per la seva banda, estaven millor acabats i guarnits. Els membres d'aquest grup, a més, gaudien d'una major quantitat i qualitat en la roba de casa i de vestir (com ara les «xinellas ab tripa de vellut ab sas viras de plata» del mariner Andreu Rius, o el «sombbrero negre ab un cordó de or fi guarnit ab perles fines y ab uns plomalls de color» del mariner Jeroni Palau), de més i millors armes, de sumes apreciables de diners en metàl·lic, i de peces d'or i de plata, a més d'objectes empenyorats per altres.⁴³ Els més destacats d'aquest nivell econòmic disposaven, a més, d'estris de navegació.⁴⁴

En força casos, en especial quan es tractava de membres d'aquest grup que eren propietaris de la casa on vivien, es trobaven elements de l'ofici del mar o de revedor en alguns espais diferents de la planta baixa (primer o segon pis i porxada), com ara els «vint y quatre pelangres» que tenia el pescador Pere Joan Brunet; «el davantal de tallar tonyina», el «morter de pedra de picar esque», els vint-i-sis barrilets i sis gerres «de salar sardinas», la «barcada de sardinals», el «bolix de pescar ab xarxia» que guardava el pescador Benet Sampere; els sis «strops de corda de canem de tirar bolix», la «sort de strops de vogar», els troços de «palors de canem per a guarnir lo bolix», el «mix bolix sense plomadas», les sis «casolas de fusta per a treura aygua de las barcas», la «perxa de fusta per a tenir lo bolix», la «barsa de palma de adobar y arramandar la xarsia», el «pilonet de fusta

ab un tros de ferro al mix per a fer las plomadas del bolix» que posseïa el pescador Pere Deu, els dos «tendals de la fragata» del mariner Jeroni Palau i la «tenda de barca de pescar», les «tres marcadas de palangres», la «llensa de pescar», els «trossos de sardinals», el «tros de vela» i les «boletges de pescar» que conservava el pescador Cosme Sans.

En aquest grup destaca, a més del singular mariner Jeroni Palau, que havia actuat com a ajudant d'artiller al servei del virrei entre 1600 i 1603, el mariner Gabriel Palau, que posseïa força quadres i miralls, un tinell amb escaleta, cortines «forasteres de fil y cotó en tot lo entorn de la cambra», «tres cortines de filampua reixada en lo entorn de la cambra», i llibres d'«estampa», entre els quals destaca el «Libro del aparejo que se deve hazer para bien morir».⁴⁵

Finalment, el grup dels «rics», molt reduït i singular, el formaven membres dels oficis del mar amb més propietats immobles que els altres, inclosa la casa on habitaven, que apareix descrita amb major nombre d'espais que la resta d'habitatges dels esmentats oficis. Disposaven de millors i més nombrosos elements ornamentals, armes i caixes i, en alguns casos, comptaven amb instruments musicals singulars. A més, posseïen una notable quantitat de censals i eren prestadors destacats, amb prou solvència econòmica com per fer grans préstecs (a la Ciutat, per exemple, en la crisi de l'any 1714) i amb capacitat per actuar com a negociants (en el camp de la sal, entre d'altres) o per participar en botigues (com ara, les de teixits). Atès aquest ascens cap al món del negoci, els membres d'aquest reduït grup sovint no necessitaven ni embarcacions ni barraques.

És interessant subratllar els elements singulars propis d'aquests homes donat que, en bona mesura, ajuden a matisar la visió global que es té dels oficis del mar com a gent de molt baix nivell econòmic.

En el cas del pescador Joan Montserrat, els elements que més destaquen són les armes (pedrenyal, escopeta i ballesta), un tinell de fusta amb calaixos i escaleta, la profusió de llençols (quaranta), les cortines de paret, els sis retaules i una bacina de llautó «amb un jesuset de França». En el cas del mestre de les Drassanes, Jeroni

Verde, sobresurten els nombrosos llibres, les ulleres, l'«ullera de llarga vista», la «post ab dos figuras una a cada part que era del retaule vell de Sant Francesc», abundants escultures i elements decoratius, entre els quals «dos minyons abressats de pedra mabre» i «sis bolas de jaspi de color ab sos peus» i el notable deute de dos-cents dobles que el botiguer de draps Jaume Arinyo havia contret amb Verde. Pel que fa al pescador Joan Perramon, destaquen els instruments musicals (arpa, guitarra i dos guitarrons) i, també, les armes (quatre escopetes, dos mosquets, dos arcabussos, una espasa i una daga), la «conca gran de aram ab quatre peus de lleo y dos anellas per prendre aygua a mans», l'aparador amb una «sort de platas y plats de Pisa», una «arquilla gran ab son bufet guarnida de conxa», el «llit de pilars grans de noguer ab los poms dorats y ab sa capsalera en la qual hi ha un retaule dorat», l'«armari de fusta dins lo qual hi ha una montanya de escultura ab una Mare de Deu de Montserrat estufada y dorada», la «conceptio de escultura de alçada de dos pams y mig dorada», un «tahallí de cuyro guarnit ab deu pessas de plata», la gran profusió de peces de plata i d'or (canelobres, tasses, gots, piquetes, culleres, forquilles, arracades, anells...) i una gran quantitat de llençols (cinquanta-nou). En el cas del pescador Josep Roig, destaquen els miralls i quadres, el nombre de tovallons (noranta-quatre), llençols (noranta) i eixugamans (vuitanta-cinc), les peces de plata i or (canelobres, escudelles, tasses, cintons, culleres, forquilles, arracades, anells...) i el diner en metàl·lic (3.754 lliures, 50 monedes d'or, 65 dobles).

En síntesi, el grup dels pobres (quantitativament molt major a la «ciutat real» que a la mostra) estava format per caps de família que vivien pràcticament sempre en una casa de lloguer, compartida amb altres famílies (fins i tot podien viure en una barraca de la platja) i en la majoria dels casos sense embarcació i sense barraca. Sabem, a més, que de vegades compartien l'ofici principal amb el de revenedor.

Al seu torn, el grup dels «mitjans» (quantitativament menor a la realitat que a la mostra) el constituïen homes que vivien en un percentatge apreciable en una casa pròpia (en alguns casos amb un altre immoble en propietat) i

que, en una proporció semblant, disposaven també d'embarcació i de barraca. Sabem, d'altra banda, que no pocs d'ells feien també de revenedors, però que alguns membres del grup tenien suficient capacitat econòmica com per actuar com a prestadors (crèdits i penyores), també que gaudien de força joies, armes, quadres, retaules i caixes a la casa i que, en ocasions, disposaven d'estris de navegar.

Finalment, els «rics» eren personatges singulars que, en bona part i com succeïa també en altres activitats, havien escapat a la lògica socioeconòmica del món dels oficis del mar. Aquest fet, conjuntament amb l'existència de membres dels oficis del mar en absolut pobres i de les singularitats en els béns d'alguns mariners i pescadors, donen una idea de la complexitat i dels matisos en l'anàlisi de les condicions socials i econòmiques del conjunt d'homes que analitzem.

□ METODOLOGIA I TREBALL FUTUR

L'espai és una variable que s'ha tingut molt poc en compte en els treballs d'història a Catalunya, quelcom que ha suposat un dèficit molt notable, ben difícil de superar. Cal prestar tota l'atenció possible a aquesta variable i en dos fronts: des del punt de vista metodològic, en el sentit d'utilitzar una eina enormement útil en infinitud de recerques, i, més directament, des del punt de vista del coneixement històric, en especial d'història urbana, on la capacitat de comprendre i de matisar que atorga l'estudi de l'espai és essencial.

En les pàgines anteriors hem pogut comprovar el ventall de possibilitats que ofereix un treball en el qual la variable espai té un rol destacat. En tot cas, les aproximacions històriques que més fruit poden donar són aquelles que abasten des de l'escala més gran a la més petita, en una estratègia de recerca que considera no només convenient, sinó imprescindible, abordar, al mateix temps, la dimensió global i la detallada, el conjunt i el matís, la macrohistòria i la microhistòria. Per entendre els arbres cal comprendre el bosc, i per comprendre el bosc cal entendre els arbres.

Finalment, cal dir que no podem caure, com tantes vegades s'ha fet, en el greu error de considerar que la variable espai es limita a l'estructura física. Espai i societat són inseparables, i el que resulta més fructífer és l'estudi de la relació entre les dues variables. Una «especialització» en l'espai físic és, normalment, del tot empobridora i, en no poques ocasions, una falsificació del coneixement històric. En el cas de les ciutats això es fa especialment evident. L'espai urbà i l'espai arquitectònic són inseparables de la societat que els fa, els ocupa i els transforma. Intentar abordar-los fora d'aquesta íntima relació amb el seu context és condemnar-se a una notable ceguesa.

NOTES

- 1 Aquest text formarà part, amb algunes adaptacions, de l'obra en preparació *La Ciutat del Born. Societat, espai i economia a Barcelona (segles XIV a XVIII)*. En la present versió no s'inclouen els plànols de localització d'oficis, que seran publicats en aquesta obra.
- 2 GARCIA ESPUCHE, A. *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña 1550-1640*. Madrid, Alianza Editorial, 1998.

3 GARCIA ESPUCHE, A. i GUÀRDIA BASSOLS, M. *La construcció d'una ciutat: Mataró 1500-1900*. Patronat Municipal de Cultura de Mataró i Editorial Altafulla, 1989.

4 Sobre la decisió de la Ciutat en el tema del port vegeu: GARCIA ESPUCHE, A. «Barcelona a principis del segle XVIII. La Ciutadella i els canvis de l'estructura urbana». Tesi doctoral, ETSAB, Barcelona, 1987.

5 Només estudiarem, de cara a la localització espacial, etc., els oficis «directes» del mar (mariners, pescadors, etc.); no considerarem, doncs, els corders, fusters, serradors, etc., relacionats amb el mar, però no necessàriament «només» amb el mar. No cal dir que, en les dures feines del port, els esclaus devien tenir un rol important. No consten en els censos, com tampoc tots aquells que, dedicant-se a treballs vinculats al mar, vivien fora de la ciutat, a prop de la riba.

6 Sobre la supressió de la vella peixateria i la creació de la nova a llevant de la Torre Nova, la concentració d'equipaments «molestos» a llevant (escorxadors, fundació d'artilleria, casa dels Budells, magatzem de la pólvora, etc.), i sobre el reforçament del caràcter diferent dels dos espais (el central i el de llevant) després de la Guerra de Seccessió vegeu: GARCIA ESPUCHE, A. Op. cit. 1987.

7 Llibreta de comunió pasqual, Parròquia dels sants Just i Pastor, 1390. A més, a les illes més properes a les velles Drassanes de llevant hi vivien 18 fusters.

8 Els plànols de distribució a l'espai urbà dels diferents oficis del mar, el 1363, es publicaran a l'obra citada, en preparació.

9 GARCIA ESPUCHE, A. i GUÀRDIA BASSOLS, M. Op. cit., 1989.

10 GARCIA ESPUCHE, A. i GUÀRDIA BASSOLS, M. Op. cit., 1989.

11 D'altra banda, els blanquers concentraren l'increment produït en el camp del cuir i passaren de 36 a 58; mentre que els paraires acumularen el del sector tèxtil, augmentant de 45 a 66.

12 Al seu torn, els blanquers van augmentar la seva presència a la Vilanova, confirmant aquesta zona com una àrea de creixement del sector del cuir i d'alternativa a la vella ubicació dels blanquers a les illes de la Blanqueria, al voltant del Merdençar. Finalment, els paraires van incrementar el seu pes, sobretot, a les illes immediatament a ponent del Rec Comtal, que ja presentava una certa especialització en el tèxtil.

13 Com en l'etapa anterior, els blanquers van créixer a la Vilanova, en especial al carrer de les Canals i els paraires ho van fer a la vella zona a ponent del Rec Comtal.

14 GARCIA ESPUCHE, A. Op. cit. 1987.

15 Els plànols de distribució a l'espai urbà dels diferents oficis del mar, el 1516, es publicaran a l'obra citada, en preparació.

16 GARCIA ESPUCHE, A. Op. cit., 1998, i *Barcelona entre dues guerres. Economia i vida quotidiana (1652-1714)*. Vic, Eumo Editorial, 2005.

17 Els plànols de distribució a l'espai urbà dels diferents oficis del mar, el 1716, es publicaran a l'obra citada, en preparació.

18 Veurem que el 1716 els traginers de mar se situaven en bona mesura al Raval.

19 Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Consellers, CXX, Processos, 1649.

20 Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Pau Mitjans.

Vint-i-quatrè manual 1712, 24 abril 1712; Antoni Cassani, Manual 1713, 23 gener 1713.

21 De fet, la concentració era, abans del 1716, quelcom major: havien estat enverredades ja tres illes de la Ribera, i alguns dels afectats havien hagut de desplaçar-se fora de les illes.

22 S'ha de tenir en compte que alguns dels membres dels oficis del mar van ser desplaçats de casa seva pels primers enderrocs per fer la Ciutadella i es van acumular en menys cases. Pel que fa al nombre de membres per família, les xifres pel conjunt de la ciutat i pels oficis del mar és més semblant: 4'3 en el global, i 4 en els oficis del mar.

23 A la Barcelona del 1716 hi havia 104 pescadors, 89 mariners, 54 descarregadors, 41 traguers de mar, 34 bastaixos, 6 mestres d'aixa, i 3 calafats. No analitzarem els altres oficis, vinculats indirectament al mar, ni considerarem les vídues dels primers.

24 Cosa que en absolut succeïa el 1516, però que no va ser producte dels desplaçaments causats per la construcció de la Ciutadella, atès que 5 dels «traginers de mar del Raval» eren, el 1716 i abans, propietaris de la casa on habitaven. El traguier de mar Salvador Trilla, entre els de la mostra notarial d'aquest treball, havia rebut en emfiteusi la seva casa l'any 1676, de part del noble Carles de Llupià, i hi morí el 1685.

25 Pel que fa a la presència de criades a la casa, n'hi havia en el 2'9% de les de pescadors; en el 5'9% de les de mariners; en el 3'1% dels descarregadors, traguers de mar i bastaixos (considerats conjuntament); i cap en el dels mestres d'aixa i calafats.

26 Pel que fa als membres que hi havia per família, els pescadors tenien una mitjana de 4; els mariners de 3'5; els descarregadors, traguers de mar i bastaixos de 4'2 i els mestres d'aixa i calafats de 4'6.

27 El revenedor Miquel Santamaria era un dels que venia pesca salada al carrer d'en Caldes, el 1658 (AHPB, Ramon Vilana Perlas, Segon manual 1658, 3 desembre 1658). Un boter també venia tonyina en aquest carrer, l'any 1655 (AHPB, Josep Boleda, Llibre d'inventaris 1648-1661, 20 octubre 1655). Al carrer de les Benlligades hi havia, el 1694, una «botiga de la tonyina» (Pau Mitjans, Manual 1694, 3 maig 1694). Un dels mariners de la mostra notarial d'aquest treball venia tonyina.

28 Vegeu, per exemple: Arxiu de la Corona d'Aragó, Batllia, Processos, 1-C, 1700 (Shallet tenia botigues de bacallà als carrers de Bonaire i de les Benlligades).

29 AHPB, Jacint Sescases, Manual 1677, 7 maig 1677.

30 Les tarifes dels traguers de mar i dels bastaixos de capçana figuren a la «Tarifa...» de 1655 (publicada a: Ramon Alberch i altres: *Gremis i Oficis a Girona*. Ajuntament de Girona, 1984; vegeu pp. 252, 253, 254, 261 i 262).

31 Vegeu: GARCIA ESPUCHE, A. *Inventari d'un univers: vida quotidiana a la Barcelona del segle XVII*. Barcelona, Museu de les Arts Decoratives, 2006.

32 Aquesta informació i les següents sobre actuació del municipi a: AHCB, Consell de Cent, Deliberacions, II-221, 22 març 1712, pp. 79, 91 i 92.

33 AHPB, Antoni Cassani, Manual 1713, 12 gener 1713.

34 Arxiu del Veguer, XXXVII-86, 1707. També s'havia jugat a cartes al porxo de la peixateria: sabem que l'any 1589 «molt bergants acostumen de jugar quiscun dia» (Arxiu del Veguer. XXXVII-10, 1589).

35 Com sabem, les mostres notariales desvien força el camp d'anàlisi cap al sector més afavorit econòmicament de la realitat (vegeu, sobre aquest tema: GARCIA ESPUCHE, A. Op. cit. 1987).

36 La mostra notarial utilitzada està formada per inventaris *post mortem* de 18 pescadors, 15 mariners, tres mestres d'aixa, dos traguers de mar i un mestre major de naus. Segueix, per tant, les proporcions de les xifres reals d'aquests oficis (el 1716, els pescadors eren el 43'3% i els mariners, el 37'1%; a la mostra, el 47'3% i el 39'5%). Respecte dels anys dels inventaris, la mostra abasta del 1580 al 1717, amb quatre inventaris del final del segle XVI (10'3%); cinc de la primera meitat del segle XVII (12'8%); 27 de la segona meitat del segle XVII (69'2%); i tres de les dues primeres dècades del segle XVIII (7'7%) (any mitjà de la mostra: 1663; orientada, doncs, cap a la segona meitat del segle XVII). Encara que aquest no és l'objectiu de l'anàlisi, la diversitat temporal permet apreciar alguns elements d'evolució (els que tenen a veure amb la millora en el nivell de vida material ja han estat apuntats en els treballs de Xavier Lencina). Les referències documentals dels inventaris es publicaran a l'obra citada, en preparació.

37 A la mostra, 15 dels 39 homes eren propietaris de la casa on habitaven, és a dir, un 38'5%; quelcom que contrasta amb el fet que, a la «ciutat real», només el 13% de les famílies dedicades als oficis del mar era propietari de la casa on vivia. Això indica de forma contundent l'esmentat desplaçament de les mostres notariales cap a la riquesa. Dos membres del grup dels «pobres», el mariner Josep Castany i el pescador Bartomeu Noguera, vivien en una barraca. El pescador Joan Amatller habitava a les cases de la Taula de Canvi. Entre els «mitjans», el pescador Pere Deu, el mariner Antoni Concell i el pescador Josep Calvet eren propietaris de més d'una casa, mentre que el mariner Jeroni Palau, que vivia de lloguer a casa del conegut mercader «Pujol de la sal», era propietari de diverses cases a Vilanova i a Barcelona, i el pescador Cosme Sans, també llogater, tenia un «casolot» o solar de casa enderrocada, al carrer de Na Llarda; al seu torn, el pescador Ramon Brunet tenia una «botiga obrada de pedra y cals ab sa teulada» a «la platja de Vilanova de Sitges». Pel que fa als «rics», el pescador Joan Montserrat posseïa altres cases, mentre que cal aclarir que Jeroni Verde, mestre major de les Drassanes, vivia temporalment en aquest edifici, a la banda de les Rambles, però era propietari d'una casa al carrer de Sant Pere més Baix.

38 Entre els «pobres», el mariner Josep Masich tenia dos llaüts; el mariner Antoni Martí, una barca; el pescador Antoni Rovira, un llaüt, una «barca de corredors» i una «barca de mar»; el pescador Gaspar Aliet, un llaüt; el mariner Esteve Molard, dos llaüts; el mariner Francesc Coralin, una faluga; el mariner Josep Casas, un llaüt de palanques i el mariner Pere Magí Barrera dos llaüts. Entre els «mitjans», el mariner Gabriel Palau posseïa una gróndola; el pescador Pere Deu, una barca; el mariner Jeroni Palau, una fragata; el pescador Pere Joan Brunet, un llaüt; el pescador Ramon Brunet, una barca i un llaüt; el mariner Gabriel Duran, una barca, a més d'un terç en la barca del pa-

tró Jaume Bosch de Canet, i un terç en la del patró Ramon Roig de Sitges; el mariner Antoni Concell, una barca; el pescador Cosme Sans, un llaüt, i el pescador Josep Calvet, un altre. Entre els «rics», el pescador Josep Perramon disposava de sis llaüts. Francesc Llopis va arrendar a d'altres un gànguil, però aquest no consta entre les seves propietats. La faluga de Coralin l'havia fabricada Joan Ferrer, d'Arenys de Mar, davant la barraca del primer.

39 Entre els «pobres» disposaven de barraca el mariner Josep Castany (que hi habitava), el pescador Gaspar Aliet, el mariner Esteve Molardo, el mestre d'aixa Jaume Gandolfo, el pescador Pere Cortada, el mariner Francesc Coralin, el mariner Francesc Llopis, el pescador Bartomeu Noguera (que hi vivia) i el mariner Pere Magí Barrera. Entre els «mitjans», tenien barraca el pescador Pere Deu, el mariner Pere Joan Brunet (una a Barcelona i una altra a Vilanova), el pescador Ramon Brunet (més una botiga a Vilanova), el mariner Gabriel Duran, el pescador Benet Sampere, el mariner Antoni Concell, el pescador Cosme Sans (dues) i el pescador Josep Calvet. Entre els «rics», el pescador Josep Perramon posseïa cinc barraques.

40 Vegeu, per exemple, l'obra citada, en preparació.

41 El pescador Bartomeu Noguera i els mariners Pere Magí Barriga i Esteve Molardo actuaven, a més dels seus oficis, com a revenedors: en el primer, l'oli consta com a producte de venda; i, en els dos segons, el peix (l'inventari de Molardo apunta que el difunt venia peix a la peixateria). El mestre d'aixa Damià Busquet treballava davant de casa seva: en el carrer d'en Cruanyes menor tenia els bancs de treball, les eines, parts de barca i altres elements (rodes, macarrons, medissos, etc.).

Sobre roba específica de mariner o pescador citada a la mostra: entre els «pobres»: «capot de mariner», de Jaume Ros; «dos camisolas de mariner la una blava y l'altra vermella», de Josep Roldor; «calçots de mariner» i «tovallola de mariner d'estam blanc», de Josep Masich; «capot de mariner marcelles forrat», d'Antoni Martí; entre

els «mitjans»: faixa de mariner, d'Andreu Rius, «calçots de pescador de drap de burell larchs», de Pere Deu; «caputxo de mariner de drap burell forrat de bayeta vermella», de Jeroni Palau.

Els pescadors Gaspar Aliet i Cosme Sans posseïen una guitarra, cosa relativament habitual en el conjunt de la ciutat.

42 Consta que el mariner Gabriel Duran venia oli, mel, vernís, blat, faves, ordi, civada, pèsols, mongetes, fesolets, etc.; el pescador Benet Sampere, oli i vi; els pescadors Pere Deu i Cosme Sans, peix (consta en els dos casos que el venien a la peixateria).

43 Destaquen les cinc parelles de sabates del pescador Pere Deu. I també el «ventall de plomes amb ànec de guadamaci», els vint-i-dos ventalls de palma i els ventallets de palla de València del mariner Jeroni Palau.

44 El mariner Andreu Rius posseïa dues cartes de navegar; Gabriel Palau una «bruxola de navegar» i el mariner Jeroni Palau, una brúixola i quatre cartes de navegar.

45 En el cas del mariner Andreu Rius destaquen una «Nostra senyora de Trapani de marbre» i les armes (escopeta, pedrenyal i arcabús). El pescador Pere Deu disposava d'un llibre de memòries.

